

KONSTANTIN
PRESLAVSKY
UNIVERSITY
SHUMEN

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“ЕПИСКОП КОНСТАНТИН
ПРЕСЛАВСКИ”

ФАКУЛТЕТ ПО ХУМАНИТАРНИ НАУКИ

КАТЕДРА ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

2021 г.

Основни характеристики на погребалните практики и гробни съоръжения през периода IV – III в. пр. Хр. в некрополите на

Севтополис и Хелис

Теодора Василева

Basic characteristics of funeral practices and burial facilities in

Thrace (4-3 century BC) (examples from the necropolises in

Seuthopolis and Helis)

Teodora Vasileva

During the period 4–3 century BC in the interior of Thrace the two political centers Seuthopolis and Helis were built and developed. They are characterized by dynamic development and short life. This article briefly presents the results of the studied four necropolises in the cities of Seuthopolis and Helis. The observations made should be interpreted in the historical context of the specified time period.

Key words: Thrace, early Hellenistic era, getty, odrisi, Sevt III, Dromiheit, Seuthopolis, Helis, necropolis

През ранната елинистическа епоха протичат процеси, които водят до възникване на градски центрове, контролиращи обширни територии във вътрешността на Тракия. През периода края на IV в. пр. Хр. и през III в. пр. Хр. се изграждат и развиват

градските центрове Севтополис (Димитров 1984, с. 11-17; Чичикова, Димитров 2016) (Приложение – обр. 2) и Хелис (Делев 1990, с. 97-109; Стоянов, Михайлова, Ников, Николаева, Стоянова 2006) (Приложение – обр. 3). Обхванатите от тях територии оформят ядрата на двете водещи тогава държавни образувания на одриси и гети, разделени от естествената географска бариера – Хемус (Попов 2002, с. 111-121, с. 156-164; Стоянов 2006, с. 79-96) (Приложение – обр. 1). Двата политически центъра са идентифицирани исторически и по археологически път, чрез мащабни проучвания, включващи и некрополите им. Последните са проучени и публикувани в различна степен. Комплексите разкриват разнообразие от погребални практики и гробни съоръжения, които свидетелстват за отношението на живите към мъртвия и социалните отношения в обществото на одриси и гети.

Всичко това провокира избора на магистърската теза „Основни характеристики на погребалните практики и гробни съоръжения в Тракия (IV- III в. пр. Хр.) (по примери от некрополите на Севтополис и Хелис)“, която дава възможност на базата на натрупания до момента империчен материал, да се представят и анализират некрополите на двата политически центъра от вътрешността на Тракия.¹ Тук на кратко споделям извършените дейности, свързани с целта на магистърската теза и постигнатите резултати. В изследването са включени проучени комплекси от общо четири некропола – по два при градовете Севтополис и Хелис (четиридесет и пет могили и плосък некропол), които са представени и анализирани подробно в изготвения за целта Каталог. Създаде се модел за анализ². Той допринесе за систематизирането на данните от проучените комплекси, чрез нанасянето им в общо двадесет таблици. Така изведеният материал се използва като база за определянето на основните характеристики на погребалните практики и гробни съоръжения в комплексите от некрополите на Севтополис и Хелис. Направените наблюдения трябва да се разбират в историческия контекст на посочения времеви период.

В проучването са включени изследвани и публикувани комплекси от общо четири некропола, по два при Севтополис (Гетов 1991, с. 40-46.; Лилова 1991, с. 47-57; Чичикова, Димитров 2016; Чичикова 2007, с. 67-84) и Хелис (Гергова, Кузманов 2006,

¹ Изказвам своята благодарност на научния си ръководител доц. д-р Иво Топалилов за подкрепата, помощта, полезните съвети и напътствия при изготвянето на дипломната работа.

² Моделът включва: некрополи, гробни съоръжения, допълнителни гробни съоръжения, други съоръжения, трупологане, трупозгаряне, погребение/жертвоприношение на кон и куче, жертвоприношение на други животни, археоботанични останки, гробни дарове/инвентар, датировка.

с. 112-220 с обр. 6 - 228; Гергова, Вълчева 2005, с. 62-78; Чичикова 2008, с. 9-35; Маджаров 2014, с. 35-41). Некрополът при Севтополис е смесен – състои се от три могили и разположени в близост (при могили № № 1 и 2) неустановен брой плоски гробове (в анализа са включени: плоски гробове до могили № № 1 и 2 (Лилова 1991, с. 47, с. 48, с. 51), могили № 1 (Лилова 1991, с. 47, с. 50; Чичикова, Димитров 2016, с. 88), № 2 (Лилова 1991, с. 48, с. 50-52; Чичикова, Димитров 2016, с. 83, с. 88, с. 91, с. 188 с фиг. 108) и № 3 (Лилова 1991, с. 48; Чичикова, Димитров 2016, с. 82, с. 88) от некропола при Севтополис)³. От некропола на Севтополис в м. Деветте са проучени комплексите от седем могили (могили № 1 (Лилова 1991, с. 48-49), № 3 (Лилова 1991, с. 48, с. 50; Чичикова, Димитров 2016, с. 88, с. 91), № 4 (Лилова 1991, с. 48, с. 50; Чичикова, Димитров 2016, с. 88, с. 91), № 5 (Лилова 1991, с. 49), № 6 (Лилова 1991, с. 48, с. 51; Чичикова, Димитров 2016, с. 88), № 9 (Лилова 1991, с. 49-50), могила до могила № 9 (Лилова 1991, с. 53, Чичикова, Димитров 2016, с. 91-92).)⁴. Некрополите на Хелис са представени с общо тридесет и пет могили. Двадесет и девет са от Източния могилен некропол (ИМН – за могили № № 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 18, 25, 26, 28, 29, 30, 32, могили 1, 2 и (условно) 3 – проучени от Г. Фехер (Чичикова 2008, с. 9-32 с цит. лит.); за могили № № 8, 9, 10, 12, 13, 18, 21, 22, 25, 26, 28, 29, 30 и проучените от Г. Фехер могили № № 1, 2 и (условно) 3 (Маджаров 2013, с. 8-11, с. 16 с Таблица № 1, с. 28-28, с. 31, с. 37, с. 38, с. 40); за могили № № 12 и 13 (Гергова 1996, с. 13-75 с цит. лит.); № 23 (Гергова 2015, с. 234-235); № № 27, 31 и 31 А (Гергова 2014, с. 179-182); № 24 (Гергова, Анастасов, Дезидери, Джос, Броев, Фехнер, Цанков, Попова, Котас, Жирарде, Радославова, Савова, Бес 2017 а , с. 213- 215); № 32 (Гергова, Стоянов, Балканска, Вълчева, Михайлова, Радев 1995, с. 41-46); № 39 (Гергова, Анастасов, Дезидери, Джос, Броев, Фехнер, Цанков, Попова, Котас, Жирарде, Радославова, Савова, Бес 2017 б , с. 215- 217).)⁵ и шест са от Западния могилен некропол (За ЗМН – могили № № 35 и 35 А (Гергова, Вълчева 2005, с. 62-82), № 1 (Гергова, Кузманов 2006, с. 221-228 с лит.), № 2 (Гергова, Ганчева 2002, с. 47), № 22 (Гергова, Стоянов, Вълчева, Михайлова, Радев 1996, с. 48-49), № 23 (Гергова, Стоянов, Балканска, Вълчева, Михайлова, Радев 1995, с. 41-46).)⁶ Изведените специфики на погребалните практики и гробни съоръжения, и обичаи в некрополите на Севтополис и Хелис са база за

³ (б. а.) В анализа са включени: плоски гробове до могили № № 1 и 2 (Лилова 1991, 47, 48, 51), могили № 1, 2, 3 от некропола при Севтополис.

⁴(б.а.) В анализа са включени– могили № № 1, 3, 4, 5, 6, 9 и могила до могила № 9 от некропола на Севтополис в м. Деветте могили.

⁵ (б. а.) В анализа са включени могили № № 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 31А, 32, 39, проучените от Г. Фехер могили № № 1, 2 и (условно) № 3 от Източния могилен некропол (ИМН) на Хелис.

⁶ (б. а.) В анализа са включени могили № № 1, 2, 22, 23, 35, 35А от Западния могилен некропол (ЗМН) на Хелис.

откриване на прилики и отлики в разгледаните погребални комплекси. Тук те са съобразени с посочения модел и са представени в изготвената обща таблица (Приложение – Таблица). Некрополите са свързани с историческото развитие на двата града и само в този контекст можем да поставим констатираните специфики и да търсим обяснението им.

Направените наблюдения позволяват да се направят няколко извода.

1. Некрополите на Севтополис и Хелис са разположени в природна среда, близо до културната среда на града. Визуалната връзка, осигуреният бърз и лесен достъп до тях сочат, че те са планирани като част от структурата на града. Самите некрополи са подчинени на вътрешна организация, като се отчете факта, че в по-големите некрополи могили са издигнати на по-близко разстояние една от друга и образуват групи (некрополът на Севтополис в м. Деветте могили и двата некрополя на Хелис). Отреденото място за плосък некропол в близост до могили е специфика за смесения некропол при Севтополис.

В изследваните четири некрополя се наблюдава голямо разнообразие на погребалните обреди и гробни съоръжения, които в определена степен са известни от тракийски погребения в други райони на Тракия.

2. В четирите некрополя са практикувани двата основни погребални обряда – трупололагане и трупозгаряне. В Тракия трупололагането се свързва с хтоничния култ и почитането на Великата богиня майка, а трупозгарянето – със соларния култ.

Трупололагането в повечето случаи се среща в комплекси с монументални гробни съоръжения – куполни гробници, гробници покрити с полуцилиндричен свод и в близост до тях, и в цистови гробове в некрополя при Севтополис и Източния могилен некропол (ИМН) на Хелис. По-малко са случаите с трупололагане на нивото на древния терен в могили без гробни съоръжения и в яма, каквито са открити в ИМН на Хелис и в некрополя от м. Деветте могили. Разнообразие в обряда внасят случаите с положени части от индивид, както и полагането на половината от костите на индивид заедно с половината от животински кости, което е специфично за ИМН.

През периода края на IV – средата на III в. пр. Хр. в некрополите на Севтополис и Хелис трупозгарянето се практикува, като кремацията е извършвана извън могиления насип и само в единични примери имаме трупозгаряне на място върху древния терен.

Останките от горелите кости са поставяни в една или повече урни, в гробно съоръжение или в насипа, и на купчинки на пода/дъното на гробно съоръжение.

3. Анализът на погребаните индивиди по определен полов признак показва, че двата обряда – трупозгаряне и трупополагане се използват едновременно, при близки стойности на съотнасянето – мъже и жени в некрополите на Севтополис и Хелис, като при последния има и деца. Погребаните представители на елита под общ могилен насип, вероятно са били в родствени отношения, с равни права и наследници с определена власт.

4. Данни за възрастта на индивидите в гробните комплекси от некрополите на Севтополис не са известни. Има данни само за некрополите на Хелис. Прави впечатление, че продължителността на живота на погребаните в двата аристократични некропола на Хелис през периода края на IV – средата на III в. пр. Хр. е средно около 30-35 г., въпреки че са имали възможност да водят охолан живот.

5. При изследването на могилните комплекси от четирите некропола са открити останки от жертвоприношения на коне, кучета и други животни. Жертвоприношенията на коне и части от тях се срещат в погребалната практика при одрисите и гетите. Сведения за възрастта на принесените в жертва коне има само от един комплекс в ИМН на Хелис, където петте коня са на възраст от пет до единадесет години.

Трупополагането на коне в хоризонтално положение е характерно за погребаните в предгробна камера и пред монументална гробница в ИМН на Хелис. Разнообразие в ритуала внасят случаите с положена предна половина на кон пред гробница от некропола на Севтополис, и поставени кости от кон на купчинки в яма, погребение на два коня в изправено положение, с глави положени на каменни възглавия, впрегнати пред бига, кон положен в яма със свити крака и изправени торс и глава – в ИМН на Хелис. Практиката на символичен гроб – с жертвоприношение на кон, е засвидетелствана и в некропола в м. Деветте могили.

Жертвоприношения на кучета се срещат в богати гробни комплекси с представителна гробница от некропола при Севтополис и характерните за гетите вкопани гробници от ИМН на Хелис. В последния се наблюдава и разнообразие в ритуала – отрязана глава на куче, поставена на камък при гробна яма и вкопана гробница и частично полагане по половин куче на две места, заедно с човешки останки при монументална гробница, както и открита челюст над засипана урна.

Използването на конете и кучетата в погребалната практика от елита, се свързва със сакрализиране на пространството. Също така останките от коне и кучета в гробните комплекси свидетелстват, че през първата половина на III в. пр. Хр. са отглеждани и селектирани от местното население.

6. В некрополите на Севтополис няма данни за използване на други животни в погребалните практики. В ИМН на Хелис като жертвена храна са използвани прасе, петел или кокошка, овца и говедо, като по някои кости са открити следи от кулинарна обработка. Откриването им до гробници се свързва с извършените в тях погребения, а за откритите животински останки в насипа се смята, че са част от поменалната практика и ритуали, свързани с насипването на могила. Останките от различни домашни животни свидетелстват за поминъка на местното население и присъствието им на трапезата.

7. Данни за растения са открити само в гробни комплекси от ИМН на Хелис. Те вероятно са били поднесени като дарове.

8. От средата на IV до средата на III в. пр. Хр. в могилните гробове на Севтополис и Хелис се наблюдава голямо разнообразие на гробни съоръжения, които са обогатени и от тесните контакти с елинистическия свят.

През посочения период използването на тухли/тегули за градежа на куполни гробници, цистови гробове от тегули са специфика за некрополите на Севтополис. Голямото разнообразие на гробни съоръжения: яма, вкопана гробница, цистов гроб, гробница с полуцилиндричен свод е характерно за некрополите на Хелис. С традицията на елинистическата мода в погребалния култ се свързва гробната мебелировка на Царската гробница от ИМН на Хелис. Гръко-малоазийската погребална практика допринася за адаптирането на клинето и гробния наискос в централната ѝ камера (Чичикова 2008, 28). Чуждите влияния в некрополите на Севтополис и Хелис водят до промяна в състава на гробния инвентар и се изразяват в изграждането на монументални гробници, а ямите, вкопаните гробници и жертвоприношенията на животни свидетелстват за запазени традиции при одриси и гети.

9. Разнообразието при допълнителни съоръжения: ями, огнища, останки от угощения-фрагменти от съдове и животински кости, показват, че тези погребения са обект на продължителни погребални или култови практики в комплексите от некрополите на Севтополис и Хелис. Есхарите са специфичен елемент за ямните

погребения и вкопаните гробници от ИМН на Хелис и се свързват с почитането на хтоничните божества и култа към Великата богиня майка.

10. Като други допълнителни съоръжения към комплексите от некрополите на Севтополис и Хелис са разгледани: риза, крепида и ров. Риза от речни камъни е изградена за укрепване на куполните гробници в некропола при Севтополис. Крепида от речни камъни е изградена при две могили от некропола в м. Деветте могили. Рововете са характерни само за четири могили от ИМН на Хелис.

11. В разгледаните могилни комплекси голяма част от инвентара е представен от разнообразни тракийски и гръцки съдове и предмети. Сред тях се открояват съдовете за поднасяне на течности и пиене – кана, ойнохое, кантарос и др. Част от транспортните амфори са определени като тасоски. Наблюдава се промяна в състава на гробния инвентар под чуждо влияние. Гръцкото влияние се проявява и в поставянето на стригила, капак на бронзово огледало.

12. Характерно за могилните некрополи на Севтополис и Хелис е, че в тях има повече от един гроб с елементи на пищност. При богатите погребения са използвани представителни гробни съоръжения, рядко срещани предмети в инвентара. Погребенията са съпътствани от жертвоприношения на животни, които се свързват с хероизацията на починалото лице.

13. Само в четири от комплексите при Севтополис и в м. Деветте могили, са открити характерните за представителите на елита погребални венци, които се свързват с хероизиране на мъртвия.

14. Изследваните гробни комплекси от некрополите на Севтополис и Хелис са датирани най-общо в периода от средата на IV в. пр. Хр. – до средата на III в. пр. Хр., което показва, че те са се развили синхронно с градовете.

В периода след средата на IV в. пр. Хр. до средата на III в. пр. Хр. е време на голям културен и политически разцвет на тракийските племена одриси и гети. Той започва след походите на Филип II (поход през 339 г. пр. Хр.) и Александър Велики (походът от 335 г. пр. Хр.), след които земите на юг от р. Дунав, пряко или косвено са икономически и културно интегрирани към изграждащата се космополитна македонска държава.

В това време Севт III успява да създаде държава, царска династия със смесен одриско-македонски произход и столица наречена Севтополис. Той по-късно бива честван посмъртно, за което свидетелстват сечените постумни монети с неговото име, с портрет и лавров венец – знак на хероизация. При погребалните практики в некрополите на Севтополис тракийската традиция се преплита с проникнали нови елементи.

Сведенията от писмените извори за двете войни (Маджаров 2013,37)⁷ между диадоха Лизимах и гетския владетел Дромихайт в 90-те г. на III в. пр. Хр., свидетелстват за осъществяването на контакти и влияния във вътрешността на Североизточна Тракия. Те се подкрепят от археологическите данни от изследваните два некропола на Хелис. През този мирен период градът изживява своя апогей. Предполага се, че в Царската гробница от Гинина могила (№ 7 от ИМН) са погребани гетския владетел Дромихайт и неговата съпруга – македонска принцеса. До нея за кратък период от време 80-те – 70-те г. на III в. пр. Хр. в ИМН на Хилис са изградени още гробници с полуцилиндричен свод и един цистов гроб. Смята се, че те са дело на местна школа, познаващи новите за епохата тенденции и строителни похвати, които са съобразени с възможностите на поръчителя и спецификата на погребалния обред. Погребалните практики в некрополите на Хелис съчетават тракийска традиция с новопоявили се видове гробни съоръжения под чуждо – македонско и гръцко влияние, открояващо се в комплексите от ИМН.

Библиография:

- Василева, Д. 2005. Тракийските гробници. Архитектурно-метрично изследване. София.
- Василева, Т. 2013. Тракийските обекти от Археологически резерват „Сборяново“ през погледа на изследователите (опит за библиографски указател). – В: Сборник „Есенни четения „Сборяново“. От находката до витрината“. Том 8/9. 2011/ 2012. Велико Търново, 78-113.
- Вълева, Ю. 2013. Типология на тракийските монументални градени гробници (V-III) в. пр. Хр. София.

⁷ (б. а.) Първата е ок. 297 г. пр. Хр. – мърт е скрепен с брака на Дромихайт с една от дъщерите на Лизимах и втората – от 294-292/1 г. пр. Хр. – Дромихайт пленява Лизимах, отвежда го в столицата си и го освобождава.

Гергова, Д., Стоянов, Т., Балканска, А., Вълчева, Д., Михайлова, Ж., Радев, Р. 1995. Проучвания в Археологически резерват „Сборяново“ през 1993-1994 г. – В: АОР през 1994 г. Смолян, 41-46.

Гергова, Д. 1996. Обредът на обезсмъртяването в Древна Тракия. София.

Гергова, Д., Стоянов, Т., Вълчева, Д., Михайлова, Ж., Радев, Р. 1996. Проучване в гетския религиозен и политически център в Резервата „Сборяново“. – В: АОР през 1995 г. София, 48-49.

Гергова, Д., Ганчева, М. 2002. Разкопки в ИАР „Сборяново“ през 2001 г. Могилен некропол. – В: АОР през 2001 г. София, 47.

Гергова, Д., Вълчева, Д. 2005. Проучвания на Западния некропол на „Сборяново“. – В: Хелис IV. Изследвания, резултати и проблеми в „Сборяново“. София, 62-82.

Гергова, Д., Кузманов, Г. 2006. Проучвания на могила № 1 от Западния елинистически некропол. – В: Хелис, V. Международна конференция „Гетите – култура и традиции. 20 години проучвания на Свещарската гробница и резервата Сборяново“. София, 221-228.

Гергова, Д. 2007. Погребалните обреди на траките. – В: Древните цивилизации в български земи. София.

Гергова, Д. 2014. Проучване на три могили от южната група на източния могилен некропол в Сборяново. – В: АОР през 2013 г. София, 179-182.

Гергова, Д. 2015. Проучвания на Източния моголин некропол на Сборяново. Могила № 23. – АОР през 2014 г. София, 234-237.

Гергова, Д., Анастасов, Й., Дезидери, Ж., Джос, М., Броес, Ф., Фехнер, К., Цанков, Хр., Попова, Цв., Котас, Г., Жирарде, Д., Радославова, Г., Савова, Ст., Бес, М. 2017 а. Редовно археологическо проучване на могила № 24 от Източния некропол в ИАР „Сборяново“. – В: АОР през 2016. София, 213- 215.

Гергова, Д., Анастасов, Й., Дезидери, Ж., Джос, М., Броес, Ф., Фехнер, К., Цанков, Хр., Попова, Цв., Котас, Г., Жирарде, Д., Радославова, Г., Савова, Ст., Бес, М. 2017 б. Редовно археологическо проучване на могила № 24 от Източния некропол в ИАР „Сборяново“. – В: АОР през 2016. София, 215 - 117.

- Гетов, Л. 1991. Тракийски гробници в хинтерланда на Севтополис през елинистическата епоха. – В: Тракийската култура през елинистическата епоха в Казанлъшкия край. Казанлък, 40-46.
- Гочева, З. 1994. Погребалните обичаи на траките и вярата им в безсмъртието. – В: Първи международен симпозиум „Севтополис“. „Надгробни могили в Югоизточна Европа“. Казанлък, 4-8 юни 1983 г. Велико Търново, 25-32.
- Гочева, З. 2011. Характер и развитие на религиозните представи в Тракия. – В: Проблеми и изследвания на тракийската култура. Том V. Казанлък, 185-194.
- Делев, П. 1990. Тракийският град при Свещари – една възможност за историческа идентификация. – В: Terra Antiqua Balcanica, acta IV, Sofia, 97-109.
- Делев, П. 1993. – Погребални обичаи. – В: Кратка енциклопедия. Тракийска Древност. София, 116-117.
- Димитров, Д. 1984. Тракийският град Севтополис. – Севтополис. I.
- Домарадски, М. 1988. Тракийски богати погребения. – В: Terra Antiqua Balcanica, acta III, Sofia, 78-87.
- Домарадски, М. 1992. Тракийската култура през късножелязната епоха в Североизточна Тракия. Селищен и етнически облик. – В: Хелис. I. София, 97-108.
- Дончева, И. 2012. Тракийската култура в българските земи. Велико Търново.
- Китов, Г. 2003. Подмогилната архитектура. – В: Земите на България – люлка на тракийската култура. Резюмета, статии. Том I, Велико Търново, 70.
- Лилова, Б. 1991. Погребални обичаи през елинистическата епоха в района на Севтополис. – В: Тракийската култура през елинистическата епоха в Казанлъшкия край. Казанлък, 47-59.
- Маджаров, К. 2013. Некрополите като извор за културното развитие на Североизточна Тракия в периода VI – III в. пр. Хр. Автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. София.
- Маджаров, К. 2014. За хронологията на някои могили от елинистическите некрополи на НАР „Сборяново“ (част 2). – В: Сборник „Есенни четения Сборяново“. От находката до витрината 2013. Том 10. Фабер, 35-41.

Попов, Хр. 2002. Урбанизация във вътрешните райони на Тракия и Илирия през VI – I в. пр. Хр. София.

Радев, Р. 1992. Някои наблюдения върху некрополите в Североизточна България от V – I в. пр. Хр. – В: Хелис. I. София, 120-134.

Русева, М. 2002. Тракийската гробнична архитектура в българските земи през V – III в. пр. н. е. Ямбол.

Стоянов, Т. 2006. Кабиле, Севтополис и Хелис – три варианта на урбанизма в ранноелинистическа Тракия. – В: Поселищен живот в Тракия. IV международен симпозиум. Ямбол, 79-96.

Стоянов, Т. и др./Stoyanov, T. et al. 2006. Гетската столица в Сборяново. 20 години проучвания. THE GETIC CAPITAL IN SBORYNOVO. 20 years of investigations. Sofia.

Стоянова, Д. 2002. Монументалната архитектура в Тракия в периода V-III в. пр. Хр.(включващо храмово, обществено, гробнично строителство. Отделно е крепостното строителство). – Автореферат на дисертационен труд с общо 502 печатни страници за присъждане на ОНС „доктор“. София.

Чичикова, М. 2007. Хронология на тухлените куполни гробници от района на Севтополис. – В: Проблеми и изследвания на тракийската култура. Том 2. Казанлък, 67-84.

Чичикова, М. 2008. Погребални практики от Източния Свещарски могилен некропол. – В: Сборник Есенни четения Сборяново. Погребални практики и ритуали - 2007. Том 5. Варна, 9-34.

Чичикова, М., Димитров, К. 2016. Севтополис градът на Севт III. Печатница Мултипринт – Костинброд.

ПРИЛОЖЕНИЕ:

Анотации към илюстративния материал и таблицата:

Обр. 1 – Карта на древна Тракия (по Стоянов - редактор и съставител 2015).

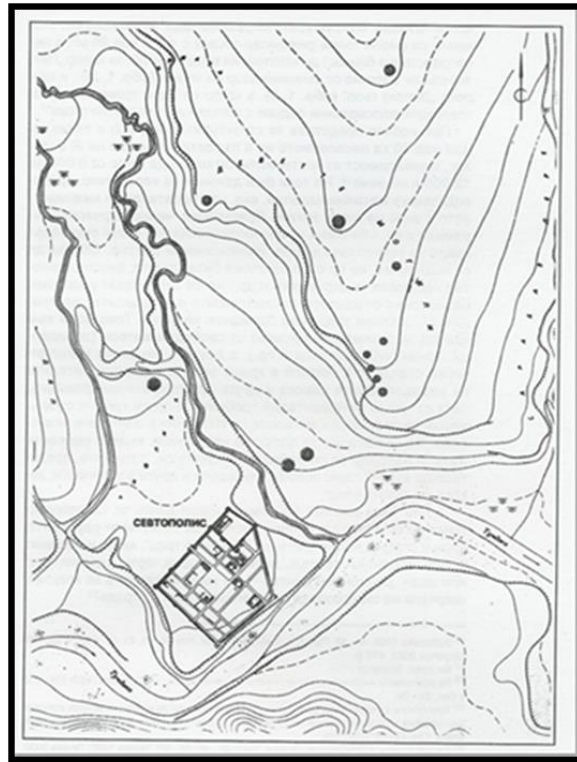
Обр. 2 – План на Севтополис и района около него (по Лилова 1991).

Обр. 3 – План на Историко-археологически резерват „Сборяново“ с тракийския град и некрополите: 1. Цитаделата на тракийския град; 2. Демир Баба теке, резервоар и квартал на север от тях в “Долния град”; 3. Кариери; 4. Късноантичен форт в местността „Носа”; 5. Късноримска крепост „Кале Димитрово”; 6. Езеро „Дипсиз гьол”; 7. Обект „Камен рид”; 8. Диатейхизма № 3; I-V. Некропол от ранножелязната епоха; Източен могилен некропол - с Гинина могила и Голямата Свещарска могила; Западен могилен некропол.

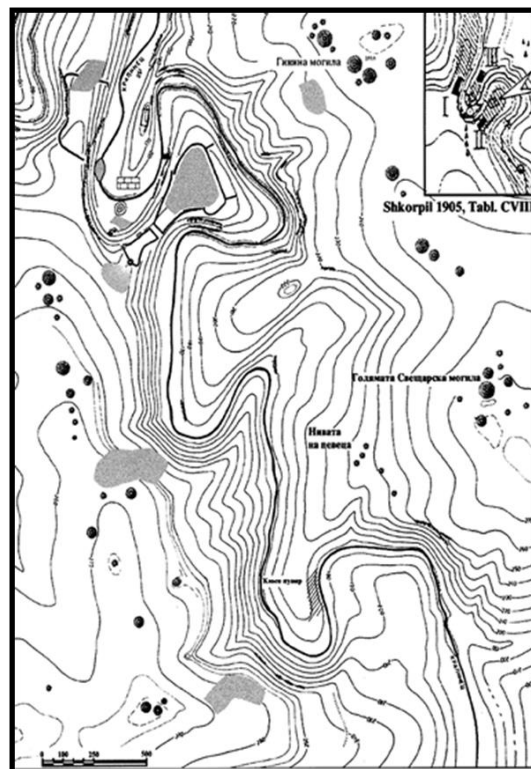
Таблица Некрополите на Севтополис и Хелис и данни от проучените комплекси, по примера на изготвения модел за анализ.

Обр. 1

Обр. 2

Обр. 3

Таблица

<p>Таблица</p> <p>Некрополи и проучени комплекси</p> <p>Модел за анализ</p>	<p>Некрополът при Севтополис – плоски гробове</p>	<p>Некрополът при Севтополис – Могили № №</p>	<p>Некрополът на Севтополис в м. Деветте могили – могили № №</p>	<p>Източен могилен некропол на Хелис – Могили № №</p>	<p>Западен могилен некропол на Хелис – могили № №</p>
Гробни съоръжения					
Гробница от тухли с кошеровиден купол		2, 3			
Каменна гробница с полуцилиндричен свод				7, 12, 13, 30	
Гроб-циста от тегули		2			
Гроб от тегули, ограден с камъни			3		
Гроб-циста от каменни плочи				9	
Каменен гроб				29	
Вкопана еднокамерна гробница				23	
Вкопана еднокамерна гробница, облицована с дървени гради				31	
Вкопана еднокамерна гробница от необработени камъни и удължение				31 А	
Вкопана еднокамерна гробница, облицована с камъни, греди и оформени стъпала				2 (проучена от Г. Фехер)	
Вкопана двукамерна гробница, с вертикална плоча между камерите и стъпала				21	
Вкопана двукамерна гробница с оформени 4 стъпала				18	
Вкопана гробница, облицована с необработени камъни				25	1
Вкопана гробница, облицована с камъни и греди				22	
Вкопано съоръжение от лом. камъни с неясен характер					2
Голяма правоъгълна вкопана яма			9		
Голяма правоъгълна яма, натрупана с ломени камъни				1 (проучена от Г. Фехер)	
Вкопана двукамерна гробница					22
Вкопана правоъгълна гробница, облицована с камъни и затрупана с камъни					35 А
Гробна яма				4	
Гробна яма с обгорени стени и дъно				4	
Гробна яма, следи от горели дървета				27	

Питос				27	23
Амфора					1
Урна върху каменна плоча					1
Урна върху терена					35
Урна – неустановен брой	x				
Допълнителни съоръжения					
Каменна могилка с оформена площадка		1			
Каменна площадка			4		
Площадка за изгаряне на мъртви, със следи от колове			6		
Могилка от натрупани речни камъни над гробна яма			9		
Клада върху подредени камъни			3		
Керамично струпване			6	3	23, 35, 35 А
Струпване на фрагм. от есхара				4	
Каменно огнище				25	
Кръгъл олтар/омфалос				12	
Каменни натрупвания, фланкиращи фасада				30	
Каменна полудъга от ломени камъни пред входа на гробница				12, 13	
Каменна полудъга над гробна яма				4	
Площадка от каменен трошляк пред фасада на гробница				30	
Каменно струпване около яма				32	
Каменно струпване с четириъгълна форма над яма				8, 9	
Каменно струпване от 2 или 3 групи камъни				26, 1 (проучена от Г. Фехер)	
Съоръжение от необработени камъни с трапецовидна основа и издължена дъга				22	
Яма, вкопана в каменен трошляк				12, 13	
Яма с керамично струпване				9	
Яма с разрошени кости и въглени				32	
Яма с жертвоприношение на кон или ½ част от кон				4, 7	
Яма с жертвоприношение на кон с изправен торс				29, 30	
Яма с жертвоприношение на 2 коня с изправен торс и впрегнати в бига				27	
Яма с жертвоприношение на куче				30	
Яма с фрагм. от животински кости				8	

Яма с горели мазилки, въглени и фр. керамика, и фр. от есхара над нея				13	
Две ями, разположени една над друга				23	
Малка камера от плочести камъни				10	
Площадка за изгаряне на мъртвите				10	
Пласт от каменен трошляк над и пред гробница				12, 13	
Три кръгли есхари с висок перваз				28	
Разпръснати фрагм. от амфори				10	
Разпръснати фрагм. трак. керамика и предмети в насипа на могилата				39	
Разпръснати фрагм. трак. керамика и предмети в пълнежа на рова				1 (проучена от Г. Фехер)	
Комплекс от ями, без уточнен брой				1 (проучена от Г. Фехер)	
Клада на няколко нива в могилата					2
Умбо в камерата на вкопана гробница					22
Биконично огнище/олтар, свързано с яма					35
Съд в центъра на могилата					35 А
Каменна дъга над яма					23
Погребална клата до могилата					35
Кремация извън насипа на могилата					23
Други съоръжения					
Риза от речни камъни		2, 3			
Крепида			5, 9		
Ров				7, 25, 30, 39	
Трупологане					
Трупологане върху терена			4		
Трупологане върху каменна площадка			4		
Трупологане – кости и фр. от череп в групи - в яма				4	
Трупологане върху терена в периферията на могилата			9		
Трупологане и/или само избрани кости от погребания в и до монументална гробница		2		7, 9, 12, 13, 30	
Трупологане – само избрани кости от погребан индивид, индивиди във вкопана гробница				23	
Трупологане в гроб-циста		2		9	
Трупологане – струпани кости – 1/ 2 част от един индивид пред монументална гробница (заедно с животински)				13	
Трупологане – струпани кости – ½ част от един индивид в преддверието на монументална гробница (заедно с животински)				13	
Трупологане на част от човешки кости и човешки зъб в гробна яма				27	

Трупополагане и/или избрани кости, определени - мъж		2	9	7, 9, 12, 13, 23, 27, 30	
Трупополагане и/или избрани кости, определени - жена		2	9	7, 12, 13, 30	
Трупоизгаряне					
Трупоизгаряне на място – купчинка от кости			6		
Трупоизгаряне – урна върху терена	x				1, 35
Трупоизгаряне – гроб от тегули до малка клада			3		
Трупоизгаряне – 40 човешки зъба (повече от 1 индивид)		1			
Трупоизгаряне				12, 22, 27, 31, 2 (проуч. от Г. Фехер)	
Трупоизгаряне – купчинки от горели кости (без гробно съоръжение и в камерата на вкопана двукамерна гробница)				26	22
Трупоизгаряне -площадка за кремация				10	
Трупоизгаряне – кости до периферията на яма				23	
Трупоизгаряне – разпръснати горени кости (около куче с отрязана глава)				1 (проуч. от Г. Фехер)	
Трупоизгаряне – горени човешки кости смесени с животински				25, 29	
Трупоизгаряне – в урна (вкопана гробница)				31 А	
Трупоизгаряне – в урна смесени човешки и животински кости (вкопана гробница с 4 стъпала)				18	
Трупоизгаряне – урна в насипа на могилата				30	
Трупоизгаряне – в питос					23
Трупоизгаряне – в амфора					1
Трупоизгаряне, определен пол – мъж				12, 26, 2 (проуч. от Г. Фехер)	1, 22, 35
Трупоизгаряне, определен пол – жена				10, 12, 18, 26, 30, 31	22, 35
Трупоизгаряне – дете				26, 30	1
Жертвоприношение на животни – трупополагане на животно и/или части от него					
Кон		3	1, 9	4, 7, 21, 27, 29,30	
Куче		3		1 и 2 (проуч. от Г. Фехер), 7, 13, 18, 21, 30	
Животно - жертвена храна					
Прасе				7	
Овца				8, 12, 1 (проуч. от Г. Фехер)	
Младо говедо				12, 30	
Теле				1 (проучена от Г. Фехер)	

Петел/кокошка				13	
Животински кости-неопределени				25, 32	
Горели кости от овца				2 Г. Ф.	
Горели животински кости- неопределени				9,18	
Растителни останки - дарове и дървесина					
Дъб				18, 22, 27, 31	
Бял дъб				2 (проучена от Г. Фехер)	
Семки от грозде, овъглена дървесина от лоза, плевест ечемик, плод от пиния, черен бъз, жълъд, шишарка, габър				30	
Гробни дарове/инвентар					
Керамика, съдове и фр. - тракийска		2	9	3, 7, 9, 10, 12, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 30, 31, 31А, 32, 39, 2 (проучена от Г. Фехер)	1, 35, 35 А
Керамика, съдове и фр. - импортна	1	2	3, 4, 5, 6, 9	7, 9, 10, 22, 23	1, 22, 23, 35
Амфора и фрагменти от амфори	1	2	4, 6, 9	3, 9, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 31А, 39	1, 35
Съдове и фр. от съдове- бронз	1			8, 23	2
Накити от желязо, сребро, злато и др.	1	2	3, 9, М до № 9	7, 8, 9, 10, 12, 13, 18, 22, 23, 25, 27, 30, 31, 31А; 1, 2, 3 (поуч. от Г. Фехер)	1, 22, 23, 35, 35А
Фр. от венец от глина с позлата	1	2	4, 6, 9		
Скиптър (от желязо)				7	
Еднофитилна лампа	1				
Оръдия и др. (от желязо)				21, 22, 26, 28, 32, 39, 1 (проуч. от Г. Фехер)	1, 22, 35, 35А
Оръжия (от желязо)		2	9	7, 9, 10, 12, 23, 32, 39, 2(проуч. от Г. Фехер)	1, 22
Юзда (от желязо)				4, 7, 21	
Апликация към конска сбруя (бронз)				26, 31	
Елементи от бига – от желязо и други от бронз и мед				10, 26, 27	
Канделабър				23	
Отпечатък от тъкан				26	1
Монети		2			35 А

Теодора Василева

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

специалност *Археология*

магистър

Научен ръководител:

доц. д-р Иво Топалилов

Рецензент:

доц. д-р Красимир Кръстев